

İlkokul yaşamına başlayan çocuktan eşyalarına sahip çıkma, ders araç ve gereçlerini istendik biçimde kullanma, ders çalışma ve ödev yapma, zamanını kullanma gibi bazı temel sorumluluklara sahip olması ya da bu temel sorumlulukları en kısa sürede kazanması beklenir. Bu beklenti hem anne babalar hem de öğretmenler için geçerlidir.

Oysa sorumluluk bilinci okul öncesi dönemde başlaması gereken, aşamalı olarak gelişen, süreç içerisinde tekrarlanan deneyimlerle öğrenilip kazanılan, çocuğun bireysel özelliklerinden de etkilenen bir beceridir. Bu bilincin kazanıldığı ilk basamak ise ailedir.

Aile içinde sorumluluk alma becerilerini geliştirme fırsatı bulamayan çocuklar ev dışındaki yaşama adım attıklarında kendilerinden bekleneni yapmakta çok zorlanırlar. Bu yaklaşımla büyüyen çocuklar okulda öz güveni düşük, kaygılı, unutkan, sorunlarını çözmede ve var olan kapasitesini kullanmakta güçlük çeken çocuklardır.

Peki, biz yetişkinlerin bu kadar önemseydiği ve çocuklar için en temel becerilerden biri olan sorumluluk nedir? Sorumluluk; bireyin yaş, cinsiyet ve gelişim düzeyine uygun olarak yüklendiği görevleri yerine getirmesi, başkalarının haklarına saygılı olması ve kendi davranışlarının sonuçlarını yüklenbilmesidir.

Çocuğun sosyal ve duygusal gelişimi kadar akademik gelişimi ve başarısı için de en önemli becerilerden biridir sorumluluk bilinci. Bu bilince sahip olan çocuk başarıma sorumluluğunu da kolaylıkla üstlenir.

Sorumluluk Bilinci Gelişmiş Bir Çocuk

- Seçimler yapabilme
- Kendi kararlarını verebilme
- Yaptığı davranışların sonuçları ile ilgili sorumluluk alabilme
- Yüklendiği görevleri yerine getirebilme
- Bağımsız hareket edebilme
- Kendi gereksinimlerini karşılarken çevresindeki kişilerin gereksinimlerini de dikkate alabilme
- Başkalarının haklarına saygı göstererek kendi haklarını savunabilme
- Kendi gereksinimlerinin farkına varabilme
- Çevresinde kendisi için önemli olan kişilerin farkına varabilme becerilerine sahiptir.

Sorumluluğun kazandırılmasında; aile içinde çocuğa yönelik tutumlar, aile içi iletişim ve ailede uygulanan disiplin yaklaşımları oldukça önemlidir.

Çocuklara Sorumluluk Bilinci Kazandırmada Anne Baba Tutumları:

- 1. Aşırı Koruyucu Tutum:** Anne baba çok fazla kontrol ve güce sahiptir. Ailede hiyerarşik bir düzen vardır ve çocuk bu hiyerarşinin en altında yer alır. Bu tutumu sergileyen anne baba, çocuğun yerine karar verip hatta pek çok şeyi çocuğun yerine yaptıkları için, çoğu kez çocuğa sorumluluk alması için olanak vermezler.

Aşırı korunan, gereksinimleri yetişkinler tarafından karşılanan, sürekli olarak nerde, neyi, nasıl yapacağı yönergelerle belirlenen çocuğun sorumluluklarını unutmamasına izin verilir. Çocuk kendine güvenmediği ve yeterlilik duyguları gelişmemiş olduğundan başkalarına bağımlı olur.

- 2. Cezalandırıcı Tutum:** Bu tarz ailelerde eleştiri ve aşağılama çok sık görülür. Sürekli çocuğun yanlışları vurgulanır, yaptığı doğrular olması gereken olduğu için gündeme gelmez ama her yanlış için çocuk cezalandırılır. Bu aile tutumu ile yetişen çocukta kendine güven duygusu oluşmaz, ilerleyen yaşlarda da ya pasif ve edilgen bir kişilik örüntüsü sergiler, içekapanık, çekingen, sosyal ilişkileri zayıf, özgüven duygularından yoksun, bağımlı biri olur ya da saldırgan ve uyumsuz bir kişilik geliştirir.

Hoş görüden uzak katı tutumlara maruz kalan çocuk sorumluluk almaktan kaçınır ya da sorumluluk almayı reddeder.

- 3. Demokratik Tutum:** Sınırların anne baba tarafından net bir şekilde belirlendiği ve bu sınırlar içinde çocuğa karar verme ve seçme hakkının (özerklik) verildiği ailelerdir. Sınırlar net olduğundan çocuk kendisini güvende hisseder ona karar verme ve seçme hakkı verildiği için de bir birey olarak gelişir.

Karar alma sürecine katılabildiği ve kendi düşüncelerini rahatça ifade edebildiği için sorumluluk bilinci gelişmiş bir birey olarak yaşama hazırlanır.

Çocuğunuza Sorumluluk Bilinci Kazandırmak İçin Yapabilecekleriniz:

- Çocuğun yaşına, bulunduğu gelişim dönemine uygun sorumluluklar verin. Yerine getiremeyeceği sorumluluklar vermek kadar, çocuğun çok kolay yapacağı ve bulunduğu gelişim düzeyine oranla çok kolay olan sorumluluklar vermek de gelişimini olumsuz etkileyebilir. Mantıklı hedefler belirlemeniz önemlidir.
- Sorumluluk verirken olanak buldukça seçim yapmasına fırsat verin. Emredici olmamaya ve uygun sosyal sözcükleri kullanmaya dikkat edin.
- Uzun ve anlaşılmaz cümleler kurmamaya ve çocuğun gelişim düzeyine uygun yönergeler vermeye özen gösterin.

- Çocuğun, sorumluluklarını fark etmesini sağlayın. Onun da sorumlulukları olduğunu hissettirin. Örneğin “İşten yorgun geliyorum. Acıktığımız için de yemek yapmam gerekiyor. Eğer o sırada sen de odanı toplarsan hepimiz sorumluluklarımızı yerine getirmiş oluruz.”
- Yapılacak işleri sürekli çocuğunuza hatırlatmak yerine iş listesi yapabilirsiniz. Okuma yazma bilmeyen çocuklarınız için, yapılacak görevleri anlatan resimlerden yararlanabilirsiniz.
- Sorumluluğunu yerine getirdiği zaman çocuğunuzu takdir edin.
- Çocuğunuzun yapmadıkları yerine yaptıklarını vurgulayın.
- Çocuğunuzun davranışlarından ayrı olarak ele alın. Çocuğunuz, yerine getirmediği bir göreve rağmen onu seveceğinizi bilmelidir.
- Görevlerini seçmesine olanak verin.
- Çocuğunuzun karşılaştığı herhangi bir sorunu çözmek yerine, çocuğa kendi sorununu çözmesi için olanak tanıyın, onu yüreklendirin.
- Sorumluluklarınızı yerine getirme konusunda ona olumlu bir model olun.
- Çocuğunuz iş yaparken ağırdan alıyorsa belli bir süre vererek bu işi yerine getirmesini bu zamanla sınırlayın.
- Mükemmellik beklemeyin. İşleri sizin yaptığınız mükemmellikte yapmasa bile takdir etmeyi ihmal etmeyin.
- Çocuğunuzun sorumluluklarını üstlenmeyin

Çocukların, birtakım sorumlulukları 12-15 yaş öncesinde kazanmaları gerekmektedir. Eğer çocuğunuz ergenlik dönemine sorumluluk bilincini kazanmadan gelmişse bu aşamadan sonra ona sorumluluk kazandırmanız daha güçtür. Çünkü ergenliğin başlamasıyla yeni ve farklı sorunlar ortaya çıkacaktır ve daha fazla çaba harcamanızı gerektirecektir. Bu nedenle çocuğunuzun her yaş düzeyinde uygun sorumlulukları kazanmış olması önemlidir.

Ergenlik Döneminde Sorumluluk Bilinci

babası tarafından sorumsuz olarak algılanırken; anne babanın bu dönemdeki talepleri ise ergen tarafından bir baskı ve kişiliğe müdahale olarak algılanır.

Ergenlik dönemiyle beraber çocuğun tüm gereksinimleri, davranış ve tutumları, ilgi alanları hızlı bir değişime uğrar. Ergen, anne babasının sorumluluk olarak önemsedikleriyle ilgilenmez. Bu nedenle ergenle anne babası arasında çatışmaya yol açan en önemli konulardan biri de sorumluluk bilincidir. Bu dönemde ergen anne

Bu döneme kadar belli bir sorumluluk bilinci kazanmayan ergen ve ailesi arasındaki çatışmalar daha yoğun olur ve ergenin sorumluluk bilinci kazanması güçleşir. Çocukluk döneminden bağımsızlık ve özgürlüğe geçiş dönemi olarak düşünülen bu dönemde ergenin kendi davranışlarından daha çok sorumlu, anne babanın ise ergenin davranışlarından daha az sorumlu olması gerekir. Ergen artık yavaş yavaş kendini yönetmeyi, bağımsız ve gerçek anlamda özerk olabilmeyi öğrenmelidir. Çünkü yaptıklarından sadece kendisinin sorumlu olacağı yetişkinlik dönemine doğru yol almaktadır.

Kimi zaman ergen, kendisine çok çeşitli alanlarda fazla sorumluluk yüklendiğinde de sorumluluk almaktan kaçınır. İçinde bulunduğu gelişim dönemi nedeni ile pek çok konuda tepkisel olan ergen, bu konudaki iyi niyetli ve olumlu yaklaşımlara da direnç gösterebilir.

Ergenlerin, ev ve okul ortamlarında çok farklı sorumluluklar alarak kendilerine olan güvenlerini ve kişiliklerini geliştirmeye gereksinimleri vardır. Bunun için aşağıdaki temel noktalara dikkat edilmesi yararlı olacaktır:

Ergenlere Sorumluluk Bilinci Kazandırmada Anne Babalara Öneriler:

- İlk önce geri çekilerek ve ergenlik çağındaki çocuğunuzun kendi sorumluluğunu taşımasını sağlayarak işe başlayın. Başlangıçta mükemmel sonuç alamazsanız da korkmayın. Gerçekten de çocuğunuz sorumluluğun kendine ait olduğu mesajını alana kadar birkaç kez tökezleyecektir. Er ya da geç çocuğunuzun kendi sorumluluğunu almayı üstleneceğini ve olayları ciddiye alacağından emin olun.
- Aşama aşama sorumluluk verin ve izleyin.
- Toplumda olduğu gibi ailede de herkes için kurallar vardır. Bunlar yaşla birlikte esneyebilmeli, değişebilmelidir.
- Ona büyüdüğünü hissettirecek hoşuna gidebilecek sorumluluklar verin.
- Çocuğunuzun en çok ilgilendiği ve güçlü olduğu alanları sezip bunlar üzerinde çalışmak; kaydedilen her gelişme için daha önceden uygulamaya koyduğunuz bazı talepleri kaldırmak etkili olabilir.
- Olgunlaşmakta olan ergenin dikkatini gelecekte ki sorumluluklara çekmek yararlı olabilir. Anne baba olarak hangi sınırlamaları getirirseniz getirin unutmamalısınız ki bu sınırlamalar çocuğunuzun ileriki hayatında üstleneceği sorumlulukları taşımasına yardım amacı gütmelidir. Bunun farkına varmazsanız koyduğunuz kurallar çocuğunuz tarafından sanki sizin hayatınızı kolaylaştırmak için varmış gibi algılanır.
- Bu dönemde desteklenmesi gereken bir sorumluluk alanı da çocuğunuzun sosyal sorumluluklardır. Bu yaş döneminde ergen kendisine söyleneni yapmayı değil de ürettiği şeylere sahip çıkmayı tercih eder. Bu nedenle çevresinde sosyal sorumluluk kapsamında neler yapılabileceği ile onun fikirlerini alın. İstekli olduğunu gördüğünüz konularda onu yöreklendirin ve takdir edin.

- Destek olun ama müdahale etmeyin.
- Sorumlulukların yaşına ve kişilik özelliklerine uygun olmasına dikkat edin.
- Yaptığı işi eksiksiz, mükemmel yapmasını beklemeyin.
- Yaşayıp denemek istiyorsa küçük riskleri göze alabilirsiniz. Uyarınızı yapıp fikrinizi söyledikten sonra ergenin kendi seçimini yapmasına ve sonuçları görmesine izin vererek geri çekilin. Bu tür tutumunuz yaşama olasılığı olan birçok çatışmayı engelliyecektir. Ancak risk büyükse (yaşam ile ilgili tehlikeler, sağlıkla ilgili riskler vb.) ilgili konuya, olaya daha kesin bir biçimde müdahale etmeniz gerekir.
- Sorumluluklarını yerine getirmediğinde paniklemeyin ve hemen cezaya başvurmayın. Anne babalar çocuklardaki sorumsuz davranışların önemini ve derecesini abartmaya eğilimlidirler ve çocuklarının sorumsuzluklarıyla kendilerini incitmek istediklerini düşünebilirler. Eğer paniğe kapılır ve her sorumsuz davranışının üzerine giderseniz, bu durumda sadece çocuğunuzu değil kendinizi de yıpratırsınız. Cezalandırmak, çocuğa ders vermek, onun istediği bir şeyi kısıtlamak, eve kapatmak gibi yaklaşımlar ergeni sorumlu davranmaya yöneltmez.
- Ne olup bittiğini gözlemleyin. Çocuğunuzun bazı alanlarda gönüllü olarak sorumluluk aldığını görüp şaşırabilirsiniz. Kendini yeterli gördüğü alanlarda cesaretlendirip teşvik edin.
- Çocuğunuz sorumluluklarını yerine getirmediği zaman eleştirilerde bulunmaktansa sorumlu davrandığı zaman takdir edin. Çok nadir de olsa yaptığı işten duyduğunuz memnuniyeti hem ona hem de yakın çevrenize anlatın. (Muhakkak kulağına gidecektir.)
- Sürekli sorumsuzluğundan dem vurarak onu anlatmayın. Bu durumda imajının zaten belli olduğunu düşündüğü için değiştirme kaygısı yaşamayacaktır.

ÇOCUĞUNUZUN YAŞINA UYGUN VERİLEBİLECEĞİNİZ SORUMLULUKLAR

7 Yaş

- Evdeki hayvanları besleyebilir, temizlik ve bakımlarıyla ilgilenebilir.
- Ev işlerinde anne-babaya yardımcı olabilir.
- Çantasını hazırlayabilir.
- Başladığı bir işi bitirebilir.
- Sabahları kendi başına çalar saat ile uyanabilir.
- Harçlıklarını bağımsız biçimde kullanabilir.
- Kendi giysi alışverişinde, anne-babalarına yardımcı olabilir, giymek istediği giysileri seçebilir.
- Ödevlerini yardım eşliğinde yapabilir.

8-9 Yaş

- Kendisine hatırlatılmadan ev ödevlerini yapabilir.
- Okul eşyalarına sahip çıkabilir.
- Okuldan verilen mesajları eve, evden verilen mesajları da okula iletebilir.
- Çekmece ve dolaplarını temiz ve düzenli tutabilir.
- Kişisel temizliğini (tuvalet, banyo.. gibi) kendi başına yapabilir.
- Kardeşleri varsa, onların yemek yemelerine, giyinmelerine yardımcı olabilir.
- Yemek masasını düzenleyebilir.

10 Yaş

- Kendi yatağının çarşafını değiştirebilir.
- Çamaşır makinesini çalıştırabilir.
- Kendi başına, listelenmiş ev gereksinimlerini bakkal, marketten satın alabilir.
- Doğum günlerini ya da özel günleri planlayabilir.
- Kendi randevularını (dişçi, antrenman) takip edebilir.
- Para biriktirip, gereksinimlerini karşılamada planlama yapabilir.

11-12 Yaş

- Kısa süreli olarak evde tek başına kalabilir.
- Bağımsız olarak kendi ödev programını yürütebilir.
- Kendi başına ulaşım araçlarına binebilir.
- Toplu yerlerde gerektiği gibi davranabilir.
- İlgisini çeken etkinlikleri bulabilir ve bunları sürdürebilir.

12-15 Yaş

- Kendi hakkını savunabilir.
- Başkalarının haklarına saygı gösterebilir.
- Başkalarının özel alanına ve eşyalarına saygı gösterebilir.
- Yardım gerektiren işlerde kendi isteği ile yardım önerisinde bulunabilir.
- Eve dönüş saatlerine uyabilir.
- Anne babası meşgul olduğunda varsa kardeşleri ile ilgilenebilir, ev ile ilgili sorumluluklar alabilir.
- Evde tek başına kalabilir.
- Bazı sosyal gruplarda yer alabilir.
- İçinde yer aldığı grup çalışmalarında iş bölümü doğrultusunda görevlerini yerine getirir.
- Bağımsız olarak yaşamını ve çalışmalarını planlayabilir.

KAYNAKÇA

Bolat, Ö. (2016). Beni Ödülle Cezalandırma, İstanbul: Doğan Kitap, 33. Basım.

Civelek, B. (2006). Çocuklarda Sorumluluk Bilincini Kazandırmak, Çoluk Çocuk Dergisi, 3, 20-22.

Kılıç, E.Z. Sorumluluk Verin Çatışmayı Azaltın, <http://www.milliyet.com.tr>

Orvin, G.H. (1997). Ergenlik Çağındaki Çocuğunuzu Anlamanın Yolları, HYB Yayınları, 1.Basım

Öncü, E.Ç. (2002). Erken Çocukluk Döneminde Sorumluluk Eğitimi, Çoluk Çocuk Dergisi, 21, 14-17.

Öz, İ. (1997). Çocuk ve Kişilik, Ankara: Kök Yayıncılık, 1. Basım.

Pantley, E. (1997). Çocuğunuzla İşbirliği Yapabilme (H.Gürel, Çev.) HYB Yayıncılık.

Semerci, B. (2006). Birlikte Büyütelim Çocuk Ruh sağlığı, İstanbul: Alfa Basın Yayın Dağıtım.

Yavuzer, H. (2003). Çocuğu Tanımak ve Anlamak, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (1997). Çocuk Psikolojisi, İstanbul: Remzi Kitabevi, 14. Basım.

Yavuzer, H. (1997). Çocuk Eğitimi El Kitabı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 7. Basım.

Yörükoğlu, A. (2000). Değişen Toplumda Yeni Aile ve Çocuk, Özgür Yayınları.

Yörükoğlu, A. (2008). Çocuk Ruh Sağlığı, Özgür Yayınları.